

Gangir þú gegnum vötnin ...

Jesaja 43.1–7 í ljósi exodus-stefja og viðbragða huggunarspámannsins nafnlausá við áfallastreitu útlaganna í Babýlon

Því hefur réttilega verið haldið fram að Jes 43.1–7 fari nærri því að geyma kjarnann í boðskap þess spámanns sem talar í Jes 40–55.¹ Hinn persónulegi stíll, hvatningin um að óttast ekki og fyrirheitið um frelsun sem birtist í þessum versum er mjög í anda þess heildarboðskapar sem er að finna í Jes 40–55.

Við þekkjum ekki nafn þess sem flytur þennan huggunarríka boðskap en breið samstaða ríkir innan gamlatestamentisfræða um að starfsvettvangur hans sé meðal útlaganna frá Júda í Babýlon, líklega nærri 550 f.Kr.²

Þýski ritskýrandinn kunnir Claus Westermann (1909–2000) hélt því fram á sínum tíma³ að í formálanum að þessum hluta Jesajaritsins, þ.e. Jes 40.1–11, komi öll aðalstefin saman úr boðskap þessa spámanns. Markmiðið sé að telja kjark í hina sigruðu og örvingluðu þjóð í útleð hennar í Babýlon, lyfta henni úr hugarfari angistar og örvæntingar og veita henni nýja von. Jafnframt hafi ætlunin verið að sýna að Guð hinnar sigruðu þjóðar væri enn að verki í sögunni.

Það er ekki að undra að sá boðskapur sem þarna er fluttur hefur löngum síðar notið vinsælda meðal þeirra sem leitast hafa við að heimfæra boðunina til samtíma síns.⁴

Markmið

Í þessari grein er ætlunin að fjalla um þessi kjarnavers, versin 43.1–7, sem dæmi um það hvernig huggunarspámaðurinn hefur notað exodus-stefið til að telja kjark í þjóðina, hugga hana og styrkja, andspænis þeim alvarlegu áföllum sem hún hefur

¹ Paul D. Hanson, *Isaiah 40–66: Interpretation — A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, Louisville, Kentucky: John Knox Press, 1995, bls. 59. Claus Westermann lét sömu skoðun í ljósi. Sjá Claus Westermann, *Isaiah 40–66: A Commentary*, London: SCM Press, 1980, bls. 115.

² Þegar talað er um babýlónsku útleðina er yfirleitt átt við tímabilið 586–538 f.Kr. í sögu hins forna Ísraelsríkis, þ.e. þess hluta sem löngum hefur verið kenndur við Júda eða Suðurríkið. Ýmsir kjósa þó fremur að miða lok útleðartímans við árið 520 f.Kr.

³ Claus Westermann, *Handbook to the Old Testament*, London: SPCK, 1975, bls. 144–145. Þetta viðhorf Westermanns má enn teljast ríkjandi í G.t.-fræðunum.

⁴ Karl Sigurbjörnsson biskup hefur t.d. sagt að úr vöndu væri að ráða væri hann spurður hver væru hans upphaldsritningarorð en bætir við: „Núna held ég að ég myndi velja þessi orð. Þau hafa svo oft veitt mér styrk og huggun.“ Og þar vísar hann í Jes 43.1–2. Hann minnir á að sagt sé að hvatningin um að óttast ekki komi þrjú hundruð sextíu og fimm sinnum fyrir í Biblíunni. Sjá Karl Sigurbjörnsson, *Dag í senn, eitt andartak í einu: Hugleiðingar fyrir hvern dag ársins*, Reykjavík: Skálholtsútgáfan, 2019, bls. 357.

orðið fyrir. Auk hefðbundnari gamlatestamentisfræða verður leitað nokkuð í smiðju áfallafræðirannsókna (e. *trauma studies*), sem og sálgæslufræða.⁵

Því hefur verið haldið fram að sjá megi hliðstæður á milli þeirra vandamála sem mæta flóttafólki nútímans og þess fólks sem flutt var í útlegð af Babýlóníumönnum eftir að hersveitir þeirra höfðu unnið sigur á Júda og Jerúsalem og m.a. lagt musterið í Jerúsalem í rúst 586 f.Kr.⁶ Það hefur og verið staðhæft að önnur kynslóð þeirra sem lifðu af herleiðinguna til Babýlon hafi tekið í arf tilfinninguna um skömm hinnar sigrudu þjóðar sem hafnað hafi verið af Guði sínum.⁷ Þessi áfallasaga hafi varðveist í litúrgíu harmsins, sem m.a. má finna í harmsálmum Saltarans, sem eru í eðli sínu ákall um hjálp úr nauðum, en þar sem harmurinn og litúrgía hans hafi ekki verið fær um að breyta ástandinu þá hafi útlagarnir upplifað það svo að bænum þeirra væri ekki svarað. Guð þeirra virtist því vanmáttugur eða fjarlægur og sú tilfinning varð ekki til að auka á hugrekki útlaganna. Vonleysi þeirra hafi leitt til þess sem kallað hefur verið áunnið hjálparleysi.⁸ Aðferð spámansins sem samdi ljóðin og spádóm-ana í Jes 40–55 sýni skyldleika við nútímageðlæknis- og/eða sálgæslumedferð. Með ýmsum tegundum kveðskapar hafi Jesaja annar veitt útlögunum meðferð við bölsýni og hjálparleysi þeirra, sem bæði snerti þá sjálfa, Guð þeirra, og framtíðina.

Í þessari grein verður sjónum einkum beint að notkun exodus-stefsins í þessu sambandi, þ.e. hvernig vísað er til fyrri björgunar (exodus) þjóðarinnar úr ánaudinni í Egyptalandi undir forystu Móse, eins og einkum er fjallað um í Annarri Mósebók.

Í greininni verður m.ö.o. leitað í smiðju áfallafræða til að varpa ljósi á aðstæður Júdamanna í útlegðinni í Babýlon og jafnframt kannað hvernig huggunarspámaður útlegðartímans nýtir exodus-hugtakið til að tala kjark í fólk sem bjó við aðstæður hliðstæðar þeim sem á síðari tímum hefur verið fjallað um innan áfallafræða.

Biblútextar sem viðbrögð við áföllum

Áfallarannsóknir hafa á liðnum árum í auknum mæli haft áhrif á biblíurannsóknir eins og ýmsar aðrar greinar bókmenntarannsóknna.⁹ Ekki er vafi á að þetta sjónarhorn hefur reynst gefandi í glímunni við uppruna og merkingu ýmissa biblútexta.

⁵ Vestur-íslenski gamlatestamentisfræðingurinn Daniel J. Simundson (1933–2013) er tvímælaust brautryðjandi í því að tengja saman ritskýringu og sálgæslufræði. Það gerir hann með mjög áhugaverðum hætti í riti sínu *The Message of Job: A Theological Commentary*, Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1986. Margir íslenskir guðfræðingar, m.a. nokkrir sem síðar urðu sjúkráhhúsprestar, stunduðu framhaldsnám í sálgæslu og guðfræði hjá Simundson við Luther Northwestern Theological Seminary í St. Paul í Minnesota. Daniel J. Simundson var sæmdur heiðursdoktorsnafnbót í guðfræði við Háskóla Íslands árið 2000.

Til marks um að þessi fræði hafi haft sín áhrif innan Guðfræði- og trúarbragðafræðideildar Háskóla Íslands má nefna MA-ritgerð Aldísar Rutar Gísladóttur þar sem fléttad er saman textum Gamla testamentisins og sorgarkenningum nútímans. Sjónum er beint að mikilvægi helgra texta við sorgarúrvinnslu og lögd áhersla á að hinir harmrænu textar séu þar ekki sniðgengnir. Aldís Rut Gísladóttir, „Rödd heyrst í Rama, harmakvein, beiskur grátur“: Harmurinn í Gamla testamentinu og mikilvægi hans í sorgarúrvinnslu“, Háskóli Íslands, 2021. Leiðbeinandi: Gunnlaugur A. Jónsson.

⁶ Sjá William S. Morrow, „Comfort to Jerusalem: The Second Isaiah as Counselor to Refugees“, *Biblical Theology Bulletin* 2004, bls. 80–86.

⁷ Sama stað.

⁸ „Áunnið hjálparleysi“ er þekkt sálfræðihugtak sem virðist ná vel yfir það ástand sem ríkti meðal Júdamanna í Babýlon eftir um hálfar aldar útlegð þar. Um hugtakið sjá t.d. Martin Seligman, „Learned helplessness“, *Annual Review of Medicine* 1972, bls. 407–412.

⁹ Sjá t.d. Eve-Marie Becker, Jan Dochorn og Else Kragelund Holt (ritstj.), *Trauma and Traumatization in Individual and Collective Dimensions: Insights from Biblical Studies and Beyond*, Göttingen: Adenhoeck & Ruprecht, 2014, og E. Boase og C. Frechette (ritstj.), *Bible Through the Lens of Trauma*, Atlanta: SBL Press, 2016.

Frá því snemma á þessari öld hafa ýmsir fræðimenn stuðst við áfallakenningar sem túlkunarlinnu eða fræðilegan sjónarhól til að skilja suma af erfiðustu og sársauka-fyllstu textum Biblíunnar. Hér er í raun ekki um algjörlega nýja túlkunaraðferð að ræða heldur tengsl við aðferðir úr öðrum fræðasviðum (t.d. sálfræði og flóttamanna-fræði) sem leitt geta til nýrra sjónarmiða og niðurstaðna.

Áfallafræðin hafa reynst notadrjúg við túlkun útleðartexta en ýmsir fræðimenn hafa beitt þeim á aðra hluta Gamla testamentisins sem og Nýja testamentisins. Áföll og áfallastreita er þýðingarmikill þáttur í mannlegri reynslu á öllum tímum og eðlilegt að líta svo á að slík reynsla hafi haft áhrif á mótun ýmissa biblíutexta.

Til að veita innsýn í áfallafræðin og hvernig þau hafa verið nýtt í biblíufræðum skal hér tekið dæmi af rannsóknum bandaríska gamltestamentisfræðingsins David M. Carr (f. 1961), prófessor við Union Theological Seminary í New York. Ritið veitir góða innsýn í rannsóknir á babýlónsku útleðinni frá nýju sjónarhorni og er af þeim sökum valið þar sem kunnur útleðartexti er meginefnið.

Carr hefur raunar gengið lengra í að meta áhrif áfalla á hina biblíulegu texta en flestir aðrir. Í bók sinni *Holy Resilience: The Bible's Traumatic Origins* frá árinu 2014¹⁰ heldur hann því fram að Gamla testamentið hafi að verulegu leyti orðið til á tímum babýlónsku útleðarinnar¹¹ sem viðbrögð við þeim áföllum sem útlagarnir frá Júda í Babýlon höfðu orðið fyrir.¹² Bók Carrs hefur fengið góða dóma sem afar frumleg nálgun þó að mörgum þyki hann ganga býsna langt í niðurstöðum, svo fjölbreytilegir sem textar Biblíunnar eru.¹³

Rannsóknir Carrs eru hins vegar tvímælalaust mjög áhugaverðar þegar unnið er með texta sem eignaðir eru Jesaja öðrum (Jes 40–55) þar sem breið samstaða ríkir um að þessir textar eigi uppruna sinn í babýlónsku útleðinni, sem í sjálfu sér var þess eðlis að hún hlaut að hafa verið mikið áfall fyrir það fólk sem upplifði hana.

Hér skal því rakið nokkuð hvernig Carr lítur á babýlónsku útleðina. Carr heldur því fram að það sé mikil eyða í Biblíunni þegar kemur að umfjöllun um hvernig lífi Gyðinga var háttað í útleðinni.¹⁴ Hann bendir á að Konungabókum lýkur á frásögn af eyðingu Jerúsalem og upphafi útleðar Júdamanna í Babýlon. Frásögnin heldur í raun ekki áfram fyrir en Kýrus Persakonungur vinnur sigur á Babýlóníumönnum og lýsir því yfir að Júdamenn megi snúa heim og hefja endurreisn musterisins (Esr 1.2–3; 2Kron 36.23). Eini útleðaratburðurinn sem greint er frá sé endalok fangelsunar Jójakíns konungs sem fluttur hafði verið í útleð (2Kon 25.25–29). Útleðin sé

¹⁰ David M. Carr, *Holy Resilience: The Bible's Traumatic Origins*, New Have og London: Yale University Press, 2014. Sjá einnig Shelly Rambo, *Spirit and Trauma: A Theology of Remaining*, Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2010. Rambo segir að áfallakenningar leggi til sérstaka linsu eða gleruagu sem nota megi til að túlka helga texta og endurhuga staðhæfingar og trúaratriði sem sprottið hafa upp af þeim (bls. 30).

¹¹ Almennt viðurkennt grundvallarfræðirit um babýlónsku útleðina og þau rit sem þá urðu til er bók eftir Rainer Albertz, *Israel in Exile: The History and Literature of the Sixth Century*, 2. útg. Leiden: Brill, 2004. Albertz skilgreinir útleðartímann sem tímabilið 597/587–520 f.Kr. og segir það eitt hið áhrifamesta í hinni biblíulegu sögu. Á þessu tímabili hafi hinn forni Ísrael (raunar sá hluti þjóðarinnar sem nefndur hefur verið Júda) orðið fyrir sínu alvarlegasta áfalli en jafnframt hafi þá verið lagður grunnur að hinni mikilvægustu endurnýjun trúarlífsins. Höfundinum tekst samt að draga upp mynd af hinni sögulegu og þjóðfélagslegu þróun og styðst þar mjög við efnivið utan Biblíunnar og niðurstöður fornleifarrannsókna.

Annað grundvallarrit sem reglulega er vitnað til er Peter A. Ackroyd, *Exile and Restoration: A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century BC*, London: SCM Press, 1968.

¹² Eftir að hafa í áratugi fengist við biblíurannsóknir varð Carr fyrir svo alvarlegu hjólréiðaslysi að það hafði næstum kostað hann lífið. Þegar hann glímdi við eigin áfallastreituröskun í kjölfar þessa alvarlega slyss vaknaði áhugi hans á hvernig áföll hins forna Ísraels og frumkirkjunnar hefðu haft áhrif á mótun Biblíunnar.

¹³ Þá hefur það einnig verið notað gegn kenningum Carrs að hebreskan á fjölmörgum textum Gamla testamentisins beri það með sér að vera frá því fyrir tíma babýlónsku herleiðingarinnar.

¹⁴ David M. Carr, *Holy Resilience*, bls. 74.

þannig svarthol í hinni biblíulegu hefð. Carr segir síðar að þrátt fyrir skort á sögum um útleðina sjálfa sé Gamla testamentið að verulegu leyti safn rita eftir útlagana í Babýlon og niðja þeirra.¹⁵ Við herleiðingu íbúanna í Júda hafi Babýlóníumenn valið vandlega það fólk sem flytja skyldi á brott. Þar hafi yfirleitt verið um að ræða fólk sem var bæði læst og skrifandi, t.d. prestar, liðsforingjar, embættismenn og hirðmenn. Fyrir herleiðinguna hafi tiltölulega lítill hluti Júdamanna verið læs og skrifandi. Í Babýlon hafi útlagarnir verið betur menntaðir þar sem það var einkum menntað fólk sem flutt var á brott í herleiðingunum 597 og 586 f.Kr. Þannig hafi Nebúkadnesar Babýlóníukonungur (605–562 f.Kr.) ómeðvitað skapað vel menntað samfélag útlægra Júdamanna.

Boðskap dómsspámannanna áttundu aldar, sem oft eru nefndir svo, Amosar, Míka og Hósea, nýttu útlagarnir sér til að skilja ástæðurnar að baki þeim hörmungum og áföllum sem dunið höfðu yfir. Dómsræðurnar ýttu undir sjálfsásakanir meðal útlaganna, sem gjarnan eru fylgifiskur áfallastreitu. Útlagarnir þurftu hins vegar annað og meira en harmagrát og kveinstafi — og þar kom til sögunnar spámaður sá sem er meginefni þessarar ritsmíðar, spámaðurinn nafnlausir sem skilið hefur eftir boðskap sinn í köflum 40–55 í Jesajaritinu. Yfirskrift umfjöllunar Carrs er í samræmi við það sem almennt er álitid mikilvægasti boðskapur þessa hluta Jesajaritsins, þ.e.: „Huggun fyrir útlagana hjá Jesaja öðrum.“¹⁶

Carr segir boðskap Jesaja annars ómetanlegan lykil að því hvernig útlagarnir litu á sjálfa sig eftir að hafa dvalist í áratugi fjarri ættjörð sinni. Spádómar hans fluttu útlögunum huggunarríkt andsvar gegn mörgum hinna ógnvekjandi texta sem rit Jeremía og Esekíels, sem bæði eru frá útleðartímanum, hafa að geyma. Carr nefnir sérstaklega „dótturina Síon“ og „hinn þjóða þjón Drottins“ sem dæmi um einstaklinga sem útlagarnir gátu samsamað sig við.¹⁷

Eins og oft er meðal þjóða eða hópa fólks sem verða fyrir alvarlegum áföllum (e. *trauma*) þá öðluðust útlagarnir frá Júda í grundvallaratriðum nýjan skilning á sjálfum sér og tilveru sinni.¹⁸

Rannsóknir Carrs eru einkum notadrjúgar fyrir þessa grein vegna þess að hann sýnir hvernig áfallafræðin hafa verið notuð til að varpa ljósi á babýlónsku útleðina, þ.e. þann jarðveg sem Jes 40–55 er sprottinn upp úr. Kynningin hér á umfjöllun Carrs er hugsuð sem þýðingarmikið baksvið fyrir nálgunina á þeim texta sem hér er tekinn sem hluti fyrir þá heild sem Jes 40–55 myndar innan Jesajaritsins sem endurspeglar ástand þjóðar sem upplifað hefur það mikla áfall að vera flutt í útleð og mætt þar margs konar harðræði og smám saman fyllst hjálpar- og vonleysi, líkt því sem nefnt hefur verið áunnið hjálparleysi. Exodus-stefið birtist síðan með mikilvægum og afgerandi þætti í huggunarboðskap Jesaja annars andspænis vanlíðan og áföllum útlaganna.¹⁹

¹⁵ Sama rit, bls. 75.

¹⁶ Sama rit, bls. 81–90.

¹⁷ Sama rit, bls. 90.

¹⁸ Sama rit, bls. 76.

¹⁹ Hér er tekið undir með hinum kunna ritskýranda Claus Westermann (1909–2000) um að fyrir Jesaja annan hafi þýðingarmesti atburðurinn í sögu Ísraels verið exodus, þ.e. björgun Hebra úr ánaudinni í Egyptalandi. Sjá Westermann, *Isaiah 40–66*, bls. 21.

Textinn í Jesaja 43.1–7

Endurlausn Ísraels

- 1 En nú segir Drottinn svo,
sá sem skóp þig, Jakob,
og myndaði þig, Ísrael:
Óttast þú ekki því að ég frelsa þig,
ég kalla á þig með nafni,
þú ert minn.
- 2 Gangir þú gegnum vötnin
er ég með þér,
gegnum vatnsföllin,
þá flæða þau ekki yfir þig.
Gangir þú gegnum eld
skalt þú ekki brenna þig
og loginn mun ekki granda þér.
- 3 Því að ég, Drottinn, er Guð þinn,
ég, Hinn heilagi Ísraels, frelsari þinn.
Ég lét Egyptaland í lausnargjald fyrir þig,
Kús og Seba í þinn stað,
- 4 Þar sem þú ert dýrmætur í augum mínum,
mikils metinn og ég elska þig.
Ég legg menn í sölurnar fyrir þig
og þjóðir fyrir líf þitt.
- 5 Óttast þú ekki
því að ég er með þér.
Ég mun flytja niðja þína úr austri
og safna þér saman úr vestri.
- 6 Ég segi við norðrið: „Sleptu þeim,“
og við suðrið: „Lát þá lausa.
Komdu með syni mína heim úr fjarlægð
og dætur mínar frá endimörkum jarðar,
- 7 sérhvern þann sem við nafn mitt er kenndur,
því að ég hef skapað hann mér til dýrðar,
myndað hann og mótað.“

Þessi textaeining stendur í sterkri mótsögn við það sem á undan fer, þ.e. 42.18–25, þar sem þjóðinni var lýst sem blindri og daufri. Þar segir enn fremur: „Hver ofurseldi Jakob ránsmönnum og Ísraelsþjófum? Var það ekki Drottinn sem vér syndguðum gegn?“ (42.24). Hanson²⁰ leggur áherslu á að einmitt þessi sterka mótsögn milli textanna skipti máli fyrir rétta túlkun þeirra og undir það skal tekið hér. Eðlilegt er að ræða um „áföll“ í þessu sambandi. Orðalag eins og „rænd og rupluð þjóð“, „allir fjötraðir í dýflissum eða fangelsum“ (v. 22), „ofurseld ránsmönnum ... og þjófum“ (v. 24), „glóandi reiði ... og stríðsögnum“ (v. 25) lýsir sannarlega alvarlegum áföllum — og þetta eru ekki áföll sem hafa horfið eða gleymst. Þjóðin hefur ekki jafnað sig með tíð og tíma.²¹

Áunnið hjálparleysi birtist ekki síst í vonleysi um möguleika á að breyta erfiðum aðstæðum sem sett hafa djúp spor sín á sálarlíf fólksins. Það upplifir sig fast í fjötrum og hefur misst alla trú á eða von um að úr rætist í framtíðinni. Viðvarandi vonleysi um betri tíð hefur orðið hlutskipti þessa fólks.²² Víða kemur skýrt fram að huggunar-spámaður útleðartímans talar inn í slíkar aðstæður uppgjafar og vonleysis, sbr.: „Vegur minn er hulinn Drottni, Guð skeytir ekki um rétt minn“ (Jes 40.27).

²⁰ Hanson, *Isaiah 40–66*, bls. 59.

²¹ Það er einmitt notað sem lýsing á áfallastreituröskun, að hún er „því aðeins greind jafni fólk sig ekki með tíð og tíma.“ Sjá „Áfallastreituröskun“, *Kviðamedferðarstöðin*, sótt 20. nóv. 2021 af <https://kms.is/afallastreituroeskun/>.

²² Judith Herman, *Trauma and Recovery*, New York: NY Basic Books, 1997, bls. 74–95.

Rétt er að minna á að sýnt hefur verið fram á að menningarlegur bakgrunnur virðist ekki hafa mikil áhrif á það hvernig fólk bregst við sálrænum áföllum.²³

Meðal Davíðssálma höfum við dæmi um ákall þjóðar andspænis þjóðaráföllum og hörmungum, t.d. Slm 44 (v. 16: „Stöðugt stendur smám mín mér fyrir sjónum“), Slm 74 (v. 8: „Þeir brenndu öll guðshús í landinu“), Slm 79 (v. 1: „Þeir hafa saurgað þitt heilaga musteri“), Slm 80 (v. 6: „Þú gafst þeim tárabrauð að eta“) og Slm 83 (v. 5: „Þeir segja: „Komið. Vér skulum afmá þá sem þjóð“...“).

Sannarlega eru hörmungarnar og áföllin ekki bundin við Jes 40–55 og margir harmsálmur Saltarans, eins og þeir sem vitnað var til hér að framan, virðast einmitt greina frá atburðum sem gerst hafa við fall Jerúsalem og í aðdraganda herleiðingar þessa hluta íbúanna í Júda til Babýlon, atburðum sem hafa búið í minningum annarrar kynslóðarinnar þar og hafa ekki gleymst heldur orðið hluti af viðvarandi þjáningu þjóðarinnar.

Jesaja annar stendur, þrátt fyrir ríkjandi huggunarríkan boðskap sinn, í hefð áttundu aldar dómsspámannanna, eins og dæmin að ofan (Jes 42.18–25) sýna. Þeir boðuðu dóm yfir þjóðinni vegna þess að hún hafði brotið gegn vilja Drottins, ekki sýnt ábyrgð gagnvart þeirri ást og þeim kærleika sem hann hafði auðsýnt henni. Hún hafði m.ö.o. kallað refsinguna yfir sig. Þessi var og boðskapur hinnar deuterónómsku guðfræði.²⁴

Fall Júda og Jerúsalem var ekki eitthvert slys, hvað þá merki um að Jahveh væri vanmáttugur, heldur þvert á móti var það hann sem stóð á bak við þá atburðarás. Hann leiddi refsingu yfir þjóðina vegna misgjörða hennar. Hanson kemst þannig að orði er hann segir að ástin geti aðeins þrífist í gagnkvæmni.²⁵ Henni verði ekki þvingað upp á neinn, hún sé fremur eins og tilboð sem þarf að svara og endurgjalda.

En nú, eins og í upphafi 40. kaflans, birtist eitthvað alveg nýtt andspænis því sem á undan er komið. Þar er svo sannarlega fluttur huggunarboðskapur, áhrifaríkur og sterkur.

Huggunarspámaðurinn nafnlaus, sem gjarnan hefur verið kallaður Jesaja annar, talar inn í aðstæður þjóðar sem orðið hefur fyrir alvarlegum áföllum sem setja svo sannarlega mark sitt á hana, með margvíslegum hætti. Sú þjóð er vængbrotin, í sárum, og virðist haldin því sem nefnt er áfallastreituröskun í sálfræðinni, þ.e. áfalli sem hverfur ekki og birtist í örvæntingarfullum orðum eins og í Jes 49.14 þar sem Síon segir: „Drottinn hefur yfirgefið mig, Guð hefur gleymt mér.“

Uppbygging textaeningarinnar

Það er vert að veita því athygli að þessi sjö vers (Jes 43.1–7) mynda afar vel afmarkaða einingu. Það birtist ekki síst á því hvernig textinn er rammaður inn, upphaf og niðurlag kallast á. Þannig er það hér.

²³ Guus Van der Veer, *Counselling and Therapy with Refugees and Victims of Trauma: Psychological Problems of Victims of War, Torture and Repression*, 2. útg. Chichester, UK/New York: John Wiley and Sons, 1998, bls. 76.

²⁴ Kenning í G.t.-fræðum sem nýtur mikils stuðnings gengur út á að eitt samfellt bókmenntaverk hafi verið að baki Fimmtu Mósebók (Deuteronomium), Jósúabók, Dómarabók og Samúels- og Konungabókum. Í fræðunum er það kennt við fyrstu bókina og nefnt deuterónómmska söguverkið. Guðfræðinni að baki þessu verki má á sem einfaldastan hátt lýsa á þann veg að það hafi afleiðingar fyrir þjóðina hvort hún fylgi fyrirætlum og lögmáli Drottins. Hefur það verið nefnt endurgjaldsguðfræði. Þjóðin uppskeri eins og hún sái. Svo oft hafi hún vikið af vegi Drottins að hún hafi að lokum beinlínis kallað yfir sig fall Jerúsalem og þá herleiðingu sem fylgdi í kjölfarið.

²⁵ Hanson, *Isaiah 40–66*, bls. 59.

Í v. 1 og 7 er Jahveh lýst sem skapara Ísraels og það er gert á þann persónulega hátt sem er svo einkennandi fyrir Jesaja annan, þ.e. með „ég-þú“ orðalagi, og ekki nóg með það, því að annar hlutinn kallast hér einnig á við það sem næstsíðast er í kaflanum, þ.e. v. 1–3 eru í samhljómi við v. 5–6 þar sem áherslan hvílir í báðum tilfellum á hjálpræðissvarinu svokallaða: „Óttast þú ekki“. Hér er lýst endurlausnarverki Guðs í sögunni. Í miðju textaeiningarinnar er síðan að finna „eins og perlu í skel“, svo að vitnað sé í Hanson,²⁶ þessa áhrifaríku og persónulegu játningu þar sem Guð opinberar grundvöll endurlausnarstarfs síns í þágu Ísraels: „þar sem þú ert dýrmætur í mínum augum, mikils metinn...“. Hér birtist m.ö.o. mjög skipulega uppbyggð textaeining þar sem upphaf og endir kallast á og þungamiðja boðskaparins er vandlega staðsett í miðju textans. Þetta er algengt hebreskt stílbragð, sem hér er listilega útfært.

Fjölmörg dæmi eru í Gamla testamentinu um að textar eru mjög markvisst uppbyggðir; slíkt er ekki tilviljun heldur er uppbyggingunni ætlað að gefa boðskapnum aukið vægi.²⁷

Það má líka vel taka eftir og leggja út frá því að Jahveh birtist hér sem skapari, bæði í upphafi og niðurlaginu, og það kemur heim og saman við þann grundvallarskilning Jesaja annars á sköpuninni að hún sé ekki bara eitthvað sem gerðist í árdaga heldur sé Jahveh alltaf að skapa og mun halda því áfram allt til enda.

Hebreska sagnorðið *gaal*, sem merkir „að frelsa“ eða „endurleysa“, er sótt í fjölskylduréttinn. *Goel*²⁸ fjölskyldunnar átti að kaupa aftur eignir sem fjölskyldan hafði misst, hann átti líka að frelsa úr ánaud þá úr fjölskyldunni sem það hlutskipti höfðu hlotið og hefndarskyldan hvíldi einnig á hans herðum. Tengsl sköpunar og endurlausnar / frelsunar er hér grundvallaratriði.²⁹

Uppbygging textans þjónar tilgangi sem líkja má við sálgaflu. Textinn er rammaður inn með áherslu á skaparann sjálfan. Hann flytur boðskapinn um að ástæðulaust sé að óttast, hann gefur fyrirheit um frelsun og þungmiðjan er síðan fólgin í yfirlýsingunni sem birtist í orðunum „þar sem þú ert dýrmætur í augum mínum, mikils metinn og ég elska þig“ (Jes 43.4).

Þetta hlýlega og elskulega ávarp er sem „traustur skjólgarður reistur“³⁰ um litla og óttaslegna þjóð, sem hafði svo lítið sjálfsálit að hugtök eins og „ormur“ og „maður“ voru til þess fallin að lýsa niðurlægingu hennar (sbr. Jes 41.14). Niðurlæging, lítið sjálfsálit og viðvarandi vonleysi eru allt hugtök sem í nútímanum eru tengd áfallastreitu.

²⁶ Hanson, *Isaiah 40–66*, bls. 60.

²⁷ Það sjáum við t.d. mjög vel í hinum áhrifamikla og fallega 121. sálmi Saltarans: „Ég hef augu mín til fjallanna“.

²⁸ Orðið sem hugtakið tjáir stendur í lýsingarhætti á hebresku sem ýmist er þýddur með tilvísunarsetningu eða einfaldlega nafnorði á íslensku.

²⁹ Þóri Kr. Þórðarsyni prófessor (1924–1995) var á löngum kennsluferli sínum tíðrætt um hve tengsl sköpunar- og endurlausnar væru nán víða í Gamla testamentinu. Þetta á ekki síst við um boðskap huggunarspámannsins svonefnda (Jes 40–55) þar sem orðaforði sem hafður er um sköpun er víða notaður um frelsandi athafnir Drottins. Sjá t.d. Jes 42.5–7.

³⁰ Orðalagið hér er sótt í grein Sigfinns Þorleifssonar, fyrrv. sálgaflukennara og sjúkahúsprests: „Í skjóli þótt ofviðrin gnýi allt um kring.“ Þar er umfjöllunarefnið raunar lítill óttasleginn drengur en hliðstæðan er nægilega áhugaverð til að vísað sé til hennar hér. Sjá bók Sigfinns, *Samtal við samtímann: Fáein drylli í víngarði Drottins*, Reykjavík: Skálholtsútgáfan, 2007, bls. 56–58.

Huggunarríkur texti með exodus-tengingum

Megineinkenni textans Jes 43.1–7 er hve persónulegur hann er. Þessi persónulegi stíll gefur textanum einlegan og huggunarríkan blæ eins og um sálgæslu sé að ræða, eins og sá sem talar setji sig inn í aðstæður þess sem orðið hefur fyrir áfalli. Að kalla viðkomandi „með nafni“ eykur á hið huggunarríka eðli textans og undirstrikar að sá sem talar þekkir þann sem ávarpaður er og það minnir á að hebreska sögnin yfir „að þekkja“, *jada*, felur í sér hin nánustu kynni og hefur á stundum verið þýdd með orðalaginu „að láta sér annt um“.³¹ Með upphafsorði 43. kafla („en“) er lögð áhersla á að hér eru þáttaskil. Það sem kemur næst sé öðruvísi en það sem á undan fer (42.22–25), sé andstæða þess: *‘we-attab’* („en nú“). Þetta orð, sem við fyrstu sýn lætur svo lítið yfir sér, hefur því beinlínis sálgæsluboðskap að færa. Nú eru breyttir tímar að renna upp. Vonleysið mun breytast í vonarríka framtíð. Vonin er svo skerpt með boðberaformúlunni „Nú segir Drottinn svo“ og henni er eins og jafnan ætlað að sýna að það er ekki spámaðurinn sjálfur sem er með einhverjar vangaveltur. Nei, hér er það Drottinn sjálfur sem stendur að baki þeim boðskap sem fluttur er um að þjóðin hafi ekki ástæðu til að óttast þrátt fyrir erfitt hlutskipti hennar. Hér á það við sem kennt er í sálgæslufræðum að: „Það slær á kvíðann að finna fastan stað til að byggja á, grunn sem stendur stöðugur þegar stóðir tilverunnar ætla að riða til falls.“³²

Orðin „Óttast þú ekki“ (43.1 og 43.5) eru jafnan sterk vísbending um að þar sé hjálpræðissvarið svokallaða á ferðinni, „Heilsorakel“, eins og Þjóðverjar kalla það. Kenningin um þetta fyrirbæri á rætur sínar að rekja til Joachims Begrichs (1900–1945).³³ Hann hélt því fram að orðalag þetta hefði Jesaja annar sótt í guðsþjónustuna, helgihaldið, eins og svo margt annað. Þar hefði prestur talað þessi orð til einstaklings en nú væru þau flutt Guðs útvöldu þjóð þar sem hún er í nauðum stödd, fjarri ættlandi sínu og í útleigð. Ávarpið felur í sér hlýju. Talað er til þjóðarinnar í nauðum hennar eins og um náinn einstakling sé að ræða.

Fyrsta atriði hjálpræðissvarsins, „Óttast þú ekki“, felur í sér vísun til þess sem gerst hefur í liðinni tíð.³⁴ Orðunum er ætlað að slá á þann ótta sem ríkt hefur meðal útlaganna, þ.e. óttann við að Drottinn hefði yfirgefið þá, óttann sem fylgir reynslu af alvarlegri áfallasögu og hjálpar- og vonleysi tengdu henni.

Sagnorðin sem eru notuð um sköpunina hér í byrjun kaflans (43.1) eru þau sömu og við þekkjum úr upphafsköflum Biblíunnar, annars vegar úr P-heimildinni (so. *bara*) og hins vegar J-heimildinni (so. *jatsar*). Bæði standa þau í lýsingarhætti, sem er eitt af því sem er mjög einkennandi fyrir stíl Jesaja annars. Áherslan á að það sé skaparinn sjálfur sem talar gefur orðunum aukið vægi og trú á að ávarpið sé ekki bara orðin tóm heldur fylgi þeim máttur þess sem ræður við vandann. Útlagarnir þurftu sannarlega á nýrri sjálfsmynd og tiltrú að halda og vísunin til skaparans sýnist þar vænleg til árangurs. Þá birtist hér einnig eitt þýðingarmesta og mikilvægasta sagnorðið í öllum Jesaja 40–55, so. *gaal*, sem áður var getið og merkir „að endurleysa“ eða „frelsa“. Orðalagið „að kalla með nafni“ skapar óneitanlega hugrenningatengsl við útvalninguna, nafngjöfin er jú yfirleitt nærri fæðingunni, og þó að hér sé verið að

³¹ Sögnin var t.d. þýdd þannig í Am 3.2 í biblíuútgáfunni 1981.

³² Sjá afar læsilega frásögn sr. Sigfinns Þorleifssonar, „Hann stillir óróleg slög hjartans“ í bók hans *Samtal við samtímann: Fáein drylli í vingaröði Drottins*, Reykjavík: Skálholtsútgáfan 2007, bls. 63–65.

³³ J. Begrich, *Studien zu Deuterjesaja*. Stuttgart 1938.

³⁴ John F. A. Sawyer, *Isaiah: Volume II — The Daily Study Bible*, Edinburg og Philadelphia: The Saint Andrew Press og The Westminster Press, 1986, bls. 72.

tala um þjóð þá er myndmálið sótt í líf einstaklings og tungutakið er persónulegt, sem er einkennandi fyrir stíl Jesaja annars. Þá er rétt að halda því til haga að orðalagið „að kalla með nafni“ minnir á köllun tveggja hinna kunnustu leiðtoga þjóðarinnar á bernskuskeiði hennar. Er þar átt við ættföðurinn Abraham (1Mós 15.1: „Óttast þú ekki, Abram. Ég er skjöldur þinn ...“) og frelsarann úr ánauðinni í Egyptalandi, þ.e. Móse (2Mós 3.4: „...kallaði Guð til hans úr miðjum runnanum og sagði: „Móse, Móse...“). Í hliðstæðunni við Móse má sjá eitt af því sem er svo einkennandi fyrir þessa textaheild, Jes 43.1–7, þ.e. hin ríkulegu tengsl við exodus-stefin úr Annarri Mósebók.

Eins og svo víða hjá Jesaja öðrum skapast hugrenningatengsl við exodus-atburðinn í Annarri Mósebók. Það sést ekki síst í orðalaginu „Gangir þú í gegnum vötnin ...“. Þar gekk þjóðin svo sannarlega gegnum vötnin (2Mós 14–15) og eldur kom einnig við sögu á hinni löngu óbyggðagöngu þjóðarinnar á flóttanum frá Egyptalandi til fyrirheitna landsins. Eldurinn vísar hér trúlega einnig til reynslu brottfararkynslóðarinnar,³⁵ sbr. 5Mós 4.20: „En ykkur hefur Drottinn tekið að sér og leitt ykkur út úr járnbræðsluofninum, út úr Egyptalandi, til þess að þið yrðuð eignarþjóð hans eins og þið eruð í dag.“ Vatn og eldur gætu jafnframt staðið sem hinar ýtrustu andstæður ógna og áfalla sem svo oft er teflt fram í Gamla testamentinu þegar verið er að tjá vernd Guðs við allar aðstæður.

Í skýringariti sínu vitnar Oswalt³⁶ í Jóhann Kalvín sem hefur komist vel að orði um þennan texta: „Drottinn hefur ekki endurleyst þig til að lifa stöðugt í vellystingum og lúxus ... heldur þannig að þú sért fær um að mæta alls konar mótlæti.“ Það er ágæt útlekking á textanum. Hér er ekki sagt að Ísrael muni aldrei mæta vatnsflóðum eða eldi heldur að þjóðin muni geta gengið í gegnum slíkar þrengingar vegna nærveru hans. Hér má minna á Slm 66.12 sem óneitanlega flytur svipaða hugsun: „[Þú] ... lést menn ríða yfir höfuð vor. / Vér höfum farið í gegnum eld og vatn / en þú leiddir oss til allsnægta.“

Sá Guð sem hefur nefnt Ísrael með nafni nefnir hér sjálfan sig með nafni: „Því að ég, Drottinn ...“ (v. 3). Áherslan hvílir síðan á að hann er „þinn“. Á því er beinlínis klifað í þessu versí. Orðalagið hér skapar vafalítið og eðlilega hugrenningatengsl við inngangsorð boðordanna í 2Mós 20.1: „Ég er Drottinn, Guð þinn, sem leiddi þig út af Egyptalandi, út úr þrælahúsinu.“ Frelsun er undirstrikuð í báðum tilfellum og Egyptaland kemur við sögu í nánasta samhengi. Það væri því erfitt að andmæla því að hér séu tengsl milli Jesaja annars og Annarrar Mósebókar (exodus) og það líklega meðvituð tengsl höfundar fremur en bara hugrenningatengsl hjá lesanda.

Exodus-stefin virðast því vera hér yfir, undir og allt um kring. Og ekki fer á milli mála að verið er að undirstrika þau, væntanlega í því skyni að telja kjark í niðurbrotna þjóð.

Það fólk hefur orðið fyrir alvarlegum áföllum, verið flutt í útlegð eftir að hafa horft upp á hina helgu borg lagða í rúst, sem og hús Guðs. Þó að flestir sem reyndu þá atburði og sáu þá með eigin augum séu trúlega fallnir frá þegar þarna er komið sögu þá lifir áfallið í minningu niðja þeirra, eins og þekkt er á síðari tímum. Þekkt dæmi slíks eru niðjar þess fólks sem lifði af helför síðari heimsstyrjaldarinnar eftir að hafa þolað nánast ólýsanlegar þjáningar.

³⁵ John F.A. Sawyer, *Isaiah: Volume II*, bls. 73.

³⁶ John N. Oswalt, *The Book of Isaiah: Chapters 40–66*, Grand Rapids and Cambridge U.K.: Eerdmans, 1998.

Á sama hátt og Ísraelsþjóðin er eign Jahveh þá er hann hennar. Það er þessi gagnkvæmni sem er grundvallaratriði í sáttmálshugsuninni. Enn og aftur skapar þessi texti hugrenningatengsl við exodus-atburðinn, þ.e. frelsunina úr ánaudinni í Egyptalandi. Það ætti að vera óþarfi að klifa frekar á því að exodus-atburðurinn er ríkulega nýttur af huggunarspámanni útleigðartímans, þ.e. Jesaja öðrum.

Í orðalaginu „hinn heilagi, frelsari þinn“ birtist enn lýsingarháttur sagnar sem heiti yfir frelsarann Jahve, *mosia*. Segja má að *góel* sé persónulegra hugtak en *mósía* sem á frekar við þann sem kemur til hjálpar á orlagastundu án þess að þar þurfi að vera um fjölskyldutengsl að ræða.

Ástæða er til að minna á að hugtakið „Hinn heilagi Ísraels“ stendur áberandi oft sem hliðstæða við *goel*-hugtakið þegar það kemur fyrir hjá Jesaja öðrum. Sýnt hefur verið fram á að heilagleikahugtakið, sem hefur í sér fölgna bæði merkingu sem tengist ótta og einnig jákvæða frelsandi merkingu, hefur í k. 40–55 í Jesajaritinu gegnumgangandi fengið hina jákvæðu hlið, sem leyst hefur af hólmi *tremendum*-hliðina svokölluðu (þ.e. hina óttalegu).^{37, 38} Styður það við það sem haldið er fram hér um viðleitni Jesaja annars til að berjast gegn áfallastreitu útlaganna í Babýlon með breyttu tungutaki í guðfræðilegum boðskap sínum.

Hebreska orðið *kapar*, sem hér er þýtt sem „lausnargjald“, er af hebresku rótinni fyrir „að friðþægja“, sbr. *jóm kippur* — friðþægingardagurinn. Þessi mynd er opin fyrir ýmsum túlkunum en grundvallarmerkingin virðist þó ljós. Fyrir Guð er ekkert verð of hátt að greiða fyrir endurlausn þjóðar sinnar. Hins vegar er ekki ljóst hvort verið er að vísa til ákveðinna sögulegra atburða. Margir ritskýrendur telja að hér sé átt við að Kýrusi sé heitið því sem bæði Assýringar og Babýlóníumenn höfðu þráð, þ.e. að ná völdum yfir þjóðunum í Nílardalnum. Það er ekki ólíklegt — þó að raunar hafi það ekki gerst fyrr en í tíð Kambýsesar, sonar Kýrusar, árið 525 f.Kr.³⁹ Jesaja annar á það sameiginlegt með eldri spámönnum að vísa reglulega til sögulegra atburða.

Fjórða versíð er vissulega þungamiðjan í þessari textaæiningu. Þar er það útskýrt hvers vegna Jahveh er tilbúinn að greiða lausnargjald fyrir þjóð sína, hún er „dýrmæt í augum hans ... mikils metin“ og lýkur á ástarjátningu: „ég elska þig.“ Hér er útvalningarhugsunin að baki. Áherslan hvílir á hinu nána sambandi.

Þá kemur síðara hjálpræðissvarið (v. 5). Því fylgir fyrirheit um að Jahveh muni safna saman niðjum þjóðarinnar frá öllum heimshornum. Á sjöttu öld höfðu Gyðingar þegar dreifst víða um heimsbyggðina. Um hlutskipti þeirra sem fluttir voru til Assýríu árið 722 f.Kr. vitum við raunar ekkert en fráleitt virðist manni að halda að þeir hafi bara dáið drottni sínum; hitt er líklegra að þeir hafi horfið í þjóðahafið, blandast öðrum þjóðum.

Orðin „ég er með þér“ (v. 5) minna á „immanúel“-hugtakið sem Akas Júdakonungur var ávarpaður með þegar hann stóð frammi fyrir hótuninni frá Norðurríkinu og Sýrlandi (Jes 7.4; 8.10). Þetta er endurtekning á 2. versinu — gamalkunnugu fyrirheiti frá ættfeðratímanum, sem sannarlega er einnig úr exodus-hefðinni. Þegar Móse færir undan köllun Drottins í 2Mós 3.11 með vísun til þess að hann sé varla maður

³⁷ Hér er vísað til hinnar víðfrægu kenningar Rudolfs Otto (1917) um tvær hliðar heilagleikans: annars vegar hina heillandi hlið (*fascinans*) og hins vegar hina óttalegu hlið (*tremendum*).

³⁸ Gunnlaugur A. Jónsson, „Hátign kemur til hjálpar: Heilagleikahugtakið í Jesaja 40–55 í ljósi notkunar þess í eldri hlutum ritsins“, *Ritröð Guðfræðistofnunar* 43/2016, bls. 2–13.

³⁹ J.F.A. Sawyer, *Isaiah: Volume II*, bls. 74.

til að fara á fund faraós svarar Drottinn: „Ég mun vera með þér“ (2Mós 3.12). Þannig að enn og aftur sýna exodus-stefin sig í þessum versum.

Bæði spámaðurinn sem og útlagarnir virðast hafa verið á einu máli um að fólkið í útleiðinni fengi engu ráðið um framtíð sína. Það skildi hins vegar á milli þeirra í því að spámaðurinn taldi framtíðina ekki vonlausa, hann hafði þvert á móti upp á lækningu að bjóða.

Samkvæmt ríkjandi skoðunum í sálgæslu og geðlækningum er vænlegt til árangurs að bregðast við einkennum áfallastreitu og áunnins hjálparleysis með aðferðum sem endurbyggja trú fórnarlamba á sjálfsímynd sína og heimsmynd.⁴⁰

Slíka viðleitni má greina í boðun huggunarspámannsins í Jes 40–55.⁴¹ Þar er boðuð huggun og fyrirgefning (Jes 40.1–2) af máttugum Guði sköpunarinnar. Hinir þjáðu, hjálpar- og vonlausu útlagar eru hvattir, með listilega úthugsuðum boðskap, til að þiggja og grípa tækifærið til nýs exodus (Jes 43.1–7; sbr. 48.20–21), heimferðar úr útleiðinni. Babýlon muni bíða ósigur (47.1–15) og því er heitið að heimförin frá Babýlon verði jafnvel stórfenglegri en hinn fyrri exodus (sbr. Jes 52.11–12).

Samantekt

Versin sem eru til umfjöllunar í þessari grein (Jes 43.1–7) hafa að geyma kjarnann í boðskap Jesaja annars en mikilvægt er að skoða þau í ljósi þess sem á undan fer. Textinn er mjög skipulega uppbyggður og rammaður inn (lat. *inclusio*) af sköpunarathöfnum Drottins. Þær eru gjarnan nátengdar frelsunarboðskap spámannsins í Jes 40–55. Sköpun og endurlausn haldast í hendur hjá þessum huggunarspámanni babýlónska útleiðartímans. Útvalningarboðskapur er í miðju textans. Hinn persónulegi blær sem er á textanum og það að talað er í nafni skaparans sjálfs gefur textanum mjög huggunarrikan blæ. Þannig þjónar hann vel markmiði sálgæslu. Hið sama gerir áherslan á að í textanum er talað í nafni skaparans sjálfs.

Tungutak úr Annarri Mósebók, þ.e. vísanir í exodus-boðskapinn þar, setja mjög svip sinn á textann, eins og raunar svo víða hjá Jesaja öðrum. Þær tengingar eru til þess fallnar að minna áheyrendur / lesendur á að JHVH hefur áður reynst fær um að bjarga fólki sínu úr ánaud, áföllum og kúgun. Jafnan minnir það einkenni textans á að það er ríkt einkenni Biblíunnar að einn texti nýtir annan og leggur út af honum við nýjar aðstæður. Slík textatengsl eru sérstaklega fyrirferðarmikil í þeim hluta Jesajaritsins sem við erum vön að kenna við Jesaja annan.

Í greininni er stuðst við kenningar í áfallarannsóknnum sem á liðnum árum hafa í auknum mæli verið nýttar utan sálfræðinnar, ekki síst á sviði hugvísinda, þar með talið sviði guðfræði og ritskýringar. Með því að sýna að aðstæður útlaganna í Babýlon kallast á við síðari tíma aðstæður sem kenndar hafa verið við áfallstreitu og falla vel að þeirri skilgreiningu fær textinn sterkari tengingu við nútímann. Huggunarspámaðurinn hefur nýtt sér „hjalpræðissvar“ helgihaldsins, „Óttast þú ekki“, til að tala kjark í útlagana og inn í áfallaaðstæður þeirra. Endurlausnarsagnorðið *gaal*, sem sótt er í fjölskylduréttinn, hefur reynst þar sérstaklega notadrjúgt. Áberandi er að orðalag sem tengt hefur verið samskiptum einstaklinga er nú heimfært upp á hina þjáðu þjóð alla og áfallareynslu hennar.

⁴⁰ Guus van der Veer, *Counselling and Therapy with Refugees and Victims of Trauma*, bls. 57.

⁴¹ William S. Morrow, „Comfort Jerusalem: The Second Isaiah as Counselor to Refugees“, *Biblical Theology Bulletin* 2004, bls. 85.

Spámaðurinn flytur boðskap sem minnir á nútímaaðferðir í geðlækningum og sál-gæslu gagnvart einkennum áfallastreitu og áunnu hjálparleysi með aðferðum sem endurbyggja trú á sjálfsmynd hins þjáða og heimsmynd. Þar gegnir exodus-boðskap-ur spámansins lykilhlutverki.

Niðurstöður

Með aðstoð áfallafræða er í þessari grein leitast við að veita nýja innsýn í hörmulegar aðstæður hinna herleiddu Júdamanna nærri lokum útleigðartímans í Babýlon, trúlega kringum 550–540 f.Kr. Haldið er fram að þar megi sjá merki þess sem í nútímasál-fræði er kennt við áfallastreituröskun. Sýnt er hvernig hinn nafnlausu huggunarspá- maður útleigðartímans talar inn í þessar aðstæður í Jes 40–55 og flytur boðskap sinn með dæmum sem á stundum minna mjög á sitt hvað úr nútímasálgæslu og -geð- lækningum um hvernig bregðast má við áunnu hjálparleysi og áfallastreitu. Textinn í Jes 43.1–7, sem fer nærri því að geyma kjarnann í boðskap þessa spámans, er tekinn sem dæmi en þar, eins og svo víða í Jes 40–55, kemur exodus-stefið augljóslega fyrir. Því er haldið fram að það hafi gegnt lykilhlutverki í huggunarríkum boðskap spá- mansins og viðleitni hans til að losa þjóðina úr andlegum fjötrum hins mikla áfalls sem hún hafði orðið fyrir og um leið losað hana við það hjálpar- og vonleysi sem hún hafði búið við. Henni er nú boðuð frelsun undan hjálparleysi og úr ánauð: „Óttast þú ekki því að ég frelsa þig ... ég er með þér“.